

DENUMIRI PENTRU 'ȚEASTĂ' ÎN DACOROMÂNĂ (pe baza ALRR. *Sinteză*)

NICOLAE SARAMANDU

Am prezentat, într-o contribuție anterioară, câteva considerații privind hărțile lingvistice motivaționale, care au apărut, pentru prima dată, în *Atlas linguarum Europae (ALE)*; ulterior, s-au publicat hărți similare și în *Atlas linguistique roman (ALiR)*¹. Elaborarea hărților lingvistice motivaționale a fost impusă de constatarea unei „mentalități comune” sau a ceea ce Hugo Schuchardt numise anterior „afinitate elementară”² la vorbitori de limbi diferite. Atlasele lingvistice multilinguale oferă un material bogat și instructiv în acest sens. În ceea ce privește atlasele lingvistice naționale, ca și cele regionale – cu rețele limitate la nivelul unei limbi sau al unui dialect – s-a afirmat că ele nu pot fi folosite în mod productiv pentru elaborarea hărților lingvistice motivaționale: „in national, let alone regional linguistic atlases, the area is too small for the approach to be productive”³. În articolul nostru, menționat deja (vezi nota 1), am încercat să arătăm că hărți lingvistice motivaționale pot fi întocmite și pe baza materialului lexical oferit de un atlas lingvistic național (ALRR. *Sinteză*). Revenim, în contribuția de față, cu analiza detaliată și completă a denumirilor pentru ‘țeastă’ în dacoromână, pe care le-am prezentat sumar în articolul citat⁴.

Denumirile pentru ‘țeastă’ sunt reprezentate în ALRR. *Sinteză*, vol. I (București, 2005) pe două hărți: harta 5. *Țeastă. A. Termeni moșteniți* și harta 6. *Țeastă. B. Termeni de altă origine*⁵.

Pe harta 5 apar 9 termeni, fiecare cu cel puțin 5 atestări; la aceștia se adaugă alți 8 termeni, cu mai puțin de 5 atestări, incluși în listele de referință ale celor două hărți⁶ (în total 17 termeni): *curcubetă, țeastă (țest), căpățână, ghioc, oală, os, cap, găoace, ciutură; boșolie, caucă, căciulie, cioacă, coapsă, scoarță, scoibură, ceafă*.

Pe harta 6 sunt cartografiați 16 termeni, fiecare cu cel puțin 5 atestări; de fapt sunt 17 termeni, deoarece *tioacă* trebuia să fie separat de *tigvă*. La aceștia se adaugă

¹ Cf. Saramandu – Nevaci 2008.

² Cf. Iordan 1940, 98 („aceleași necesități psihologice creează mijloace de expresie identice în idiomuri dintre cele mai diferite, fără ca să existe vreo influență reciprocă”).

³ Viereck 2005, 73–74.

⁴ În articolul scris în colaborare, partea referitoare la denumirile pentru ‘țeastă’ a fost redactată de noi.

⁵ Dintre aceștia unii sunt cu origine necunoscută sau nu sunt înregistrați în dicționarele curente.

⁶ Ei apar la rubrica „alți termeni” sau ca răspunsuri suplimentare (al doilea, al treilea răspuns etc.).

alți 36 de termeni, cu mai puțin de 5 atestări, care apar în listele de referință ale celor două hărți⁷ (în total: 53 de termeni)⁸: *tigvă, scăfârlie, troacă, glavă, veșcă, tigaie, hârcă, boașcă, tioacă, devlă, gămălie, betcă, corubă, cérep, craniu, doască, schelet; cătrună, beaucă, capac, ciolan, ciont, boartă, coașcă, scoif, zgârvă, boacă, boldă, bolfă, castă, cecădaie, chelie, coacă, coajbă, coboacă, coroană, coștoafă, crenară, diholniță, găvan, golf, hârb, obadă, rotulă, scavârnă, școibă, șotfă, tupsie, uașcă, veacă, copoțuie, giutcă, tâmpan.*

În total, apar în ALRR. *Sinteză* 70 de termeni pentru 'țeastă'.

O hartă 'țeastă' există și în ALR I/1 (harta 7), unde numărul termenilor este de 40. Dintre aceștia, 30 sunt comuni celor două atlase; în ALRR. *Sinteză* apar, în plus, 40 de termeni, iar 10 se întâlnesc numai în ALR, de unde rezultă că inventarul denumirilor pentru 'țeastă', în cele două atlase, cuprinde 80 de termeni. Este un număr deosebit de mare de denumiri pentru 'țeastă', fapt care evidențiază o sensibilitate specială a vorbitorilor în raport cu referentul. Iorgu Iordan, care a studiat denumirile pentru 'țeastă' pe baza ALR, constata, la rândul său, numărul mare de termeni, pe care îl atribuia afectivității și fanteziei vorbitorilor: „Numărul termenilor care denumesc această noțiune este foarte mare. [...] Această multitudine și această varietate de expresie este produsul aproape exclusiv al afectivității și fanteziei subiecților vorbitori” (Iordan 1940, 95).

INVENTARUL TERMENILOR

Prezentăm, în continuare, situația comparativă între ALRR. *Sinteză* și ALR (apud Iordan 1940), cu inventarul de termeni și numărul de atestări pentru termenii moșteniți și, respectiv, termenii de altă origine.

Termeni moșteniți (număr de atestări)		
	ALRR. <i>Sinteză</i>	ALR (apud Iordan 1940)
curcubetă	149	44
țeastă/țest	99	12
căpătână	43	14
ghioc	32	2
oală	25	1
os	20	20
cap	19	10
găoace	18	–
ciutură	5	2
boșolie	1	–

⁷ În listele de referință apar 35 de termeni, *beaucă* și *betcă* fiind puși, eronat, împreună

⁸ Din rețeaua de 1203 de localități a ALRR. *Sinteză* nu s-a primit niciun răspuns în 13 localități, de unde rezultă că numărul răspunsurilor primite – primul răspuns – este de 1190. La acestea se adaugă 173 de răspunsuri suplimentare (al doilea, al treilea sau al patrulea răspuns).

caucă (căuș)	1	1
căciulie (căciulă)	1	1
cioacă	1	–
coapsă	1	1
scoarță	1	–
scoibură (scorbură)	1	1
ceafă	(1) ⁹	–
uscat	–	2
fărmat	–	1
sec	–	1

Din totalul de 20 de termeni moșteniți, 12 sunt comuni celor două atlase, în timp ce 5 apar numai în ALRR. *Sinteză*, iar 3 numai în ALR. Inventarul de termeni este mai mare în ALRR. *Sinteză* (17) decât în ALR (15).

Rețeaua de localități este în ALRR. *Sinteză* de aproximativ patru ori mai deasă decât în ALR. Având în vedere acest raport, constatăm că el se păstrează numai în cazul lui *curcubetă* (149, față de 44). Observăm, în schimb, numărul mic de atestări în ALR pentru *țeastă* (12, față de 99), *ghioc* (2, față de 32) și *oală* (1, față de 25) și absența din ALR a cuvântului *găoace* (18 atestări în ALRR. *Sinteză*). Sunt însă bine reprezentați în ALR termenii *os* (20 de atestări în ambele atlase), *cap* (10, față de 19 în ALRR. *Sinteză*) și *căpățână* (14, față de 43 în ALRR. *Sinteză*).

Termeni de altă origine ¹⁰ (număr de atestări)		
	ALRR. <i>Sinteză</i>	ALR (apud Iordan 1940)
tigvă	328	84
scăfărlie	178	32
troacă	50	11
glavă	37	5
veșcă	21	3
tigaie	19	2
hârcă	14	5
boașcă	13	2
tioacă	11	3
devlă	10	5
gămălie	9	1
betcă	8	–
corubă (corobaie)	8	1
cérep	7	–
craniu	7	–
doască	7	–

⁹ Am notat între paranteze termenii înregistrați numai ca răspunsuri suplimentare în ALRR. *Sinteză*.

¹⁰ Am inclus în tabel și termeni cu origine necunoscută sau care nu sunt înregistrați în dicționarele curente.

schelet	5	4
cătrună	4	–
beaucă	3	–
capac	3	1
ciolan	3	11
ciont	3	10
boartă	2	1
coașcă	2	–
scoif	2	–
zgârvă	2	–
boacă	1	–
boldă	1	–
bolfă	1	–
castă	1	–
cecădaie	1	–
chelic	1	–
coacă	1	–
coajbă	1	–
coboacă	1	–
coroană	1	–
coștoafă	1	–
crenară	1	–
diholniță	1	–
găvan	1	–
golf	1	–
hârb	1	1
obadă	1	–
rotulă	1	–
scavârnă	1	–
școibă	1	–
șotfă	1	–
tipsie	1	–
uașcă	1	–
veacă	1	–
copoțuie	(1)	–
giutcă	(1)	–
tâmpan	(1)	–
bostan	–	3
bociochină	–	1
cioi	–	1
gol	–	1
lubă	–	1
mózuc	–	1
scorfă	–	1

Din totalul de 60 de termeni împrumutați din alte limbi (sau cu origine necunoscută), numai 18 apar în ambele atlase; 35 se întâlnesc numai în ALRR. *Sinteză*, iar 7 numai în ALR.

Având în vedere raportul de 4: 1 între rețeaua de localități din ALRR. *Sinteză* și cea din ALR (vezi *supra*), observăm că acest raport se păstrează în cazul lui *tigvă* (328: 84), fiind în favoarea ALRR. *Sinteză* în cazul termenilor *scăfârlie* (178: 32), *glavă* (37:5), *veșcă* (21: 3), *tigaie* (19: 2) etc. Remarcăm, în schimb, lipsa din ALRR. *Sinteză* a lui *bostan* (cu 3 atestări în ALR).

Urmărind listele de mai sus, constatăm că temenii moșteniți care denumesc 'craniul' sunt mai puțin numeroși decât termenii împrumutați (inclusiv cei cu origine necunoscută): 20, față de 60, întrunind un număr mai mic de atestări: 417, față de 1296 (în ALRR. *Sinteză*) și 113, față de 295 (în ALR). În schimb, numărul cuvintelor cu peste 5 atestări este, procentual, mai mare la termenii moșteniți în raport cu cei împrumutați: în ALRR. *Sinteză* 9 din cei 20 de termeni moșteniți au peste 5 atestări (45%), în timp ce, din cei 60 de termeni împrumutați, numai 17 au peste 5 atestări (28%). Se remarcă, în cazul împrumuturilor, numărul mare al termenilor cu atestări sporadice sau cu totul izolate: 36 în ALRR. *Sinteză*, dintre care 27 cu o singură atestare, 4 cu două atestări, 4 cu trei atestări, unul cu patru atestări.

ORIGINEA ȘI RĂSPÂNDIREA TERMENILOR

Termeni moșteniți

CURCUBETĂ (*curcubétă*, și: *curcubătă*, *cucurbătă*, *cucurbită*, *cucúrbătă*, *cúrbătă*, *cucúlbătă*, *cúlbătă*, *cușcubétă*, *coșcovétă*, *curcubéta căpului* etc.) 'bostan, dovleac; tigvă' < lat. *curcubīta* 'bostan, dovleac' (149 de atestări + 6 răspunsuri suplimentare¹¹). Cuvântul se întâlnește în două arii separate. Prima dintre ele cuprinde localități din Crișana, nord-vestul Transilvaniei și Maramureș. În Maramureș e atestat în cvasitotalitatea localităților: 16 din 20 (în alte două localități a fost notat ca răspuns suplimentar). Forma sub care apare cuvântul în această arie este, în general, *cucúrbătă* (*cúrbătă* etc.), cu accentul păstrat pe antepenultima silabă, ca în termenul latinesc¹². A doua arie, relativ compactă, în care cuvântul apare sub forma *curcubétă*, se situează în extremitatea estică a teritoriului de limbă română, de o parte și de alta a Nistrului (în Basarabia și zona transnistreană). Aceeași repartiziune geografică a lui *curcubetă* rezultă și din ALR.

ȚEASTĂ (și: *țestă*, *țeasta capului*) 'carapace; înveliș osos', ȚEST (și: *țestul capului*) 'obiect de lut ars, având forma unui capac adâncit' < lat. *testa* '(obiect de) lut ars, oală; (p. ext.) craniu', lat. *testu* 'capac de lut ars' (99 de atestări + 28 de răspunsuri suplimentare). Este evidentă legătura originară, atât ca formă cât și ca sens, între cei doi termeni latinești. Iorgu Iordan tratează împreună cele două cuvinte, deși forma *țest* cu sensul 'craniu' nu e înregistrată în ALR¹³. Există, însă,

¹¹ În cazul răspunsurilor suplimentare, primul răspuns e reprezentat de un alt termen.

¹² Pentru variantele fonetice ale cuvântului *curcubetă* și explicarea lor, cf. Iordan 1940, 117–120.

¹³ Cf. Iordan 1940, 100 („se întâlnește *țeastă*, în timp ce que *țest* lipsește complet”).

în ALRR. *Sinteză* 8 atestări ale lui *țest* cu sensul ‘craniu’, formându-se chiar o mică arie în estul Munteniei, la extremitatea ariei mai largi constituită de *țeastă*. În afară de Muntenia, *țeastă* mai apare, cu atestări mai puține, în Dobrogea și Oltenia. Având în vedere numărul mare de răspunsuri suplimentare, dintre care cele mai multe se întâlnesc în Muntenia (22 din 28), considerăm că aria de răspândire a lui *țeastă* în Muntenia era, în trecut, mult mai întinsă¹⁴. Se întâlnește cu totul sporadic și izolat în zona nord-vestică a dacoromânei; lipsește din Maramureș și Basarabia (ca și din Transnistria). În ALR nu este înregistrat în aria transcarpatică, atestările limitându-se la Muntenia și Dobrogea (cf. Iordan 1940, 99, nota 1). În Muntenia, *țeastă* a fost concurat, în general, de sinonimul de origine slavă *glavă* (12 localități)¹⁵.

CĂPĂȚÂNĂ (și: *căpățâna capului*, *căpățână de cap*, *căpățână de cap de om*, *căpățână de om*) ‘partea superioară a capului; cap; măciulie’ < lat. *capitina (43 de atestări + 9 răspunsuri suplimentare). Formează o mică arie în nord-vestul Crișanei¹⁶. Mai apare, cu atestări izolate, în Transilvania, Banat și Muntenia¹⁷; lipsește din Maramureș, Moldova și Basarabia.

GHIOC [gíoc] (și: *ghioacă*, *ghioace*, *ghioci*, *ghiocul capului* etc., peste tot cu *i-ó*, hiat) ‘melc cu cochilie; cochilie’ < lat. *cloca (= *cochlea*) (32 de atestări + 14 răspunsuri suplimentare). Formează arie continuă în estul Banatului și nord-vestul Olteniei (cu o atestare învecinată, în extremitatea sud-vestică a Transilvaniei). Tot aici apar răspunsurile duble, numeroase, fapt care ne determină să considerăm că, în trecut, *ghioc* era mult mai răspândit în această zonă. Cele două atestări din ALR, în număr surprinzător de mic, apar în Banat. Alte două atestări din zona învecinată (nord-vestul Olteniei: Mehedinți, Gorj), notate în ALR cu diftong, *d’yaică*, *d’yaca capuluĭ*, sunt eliminate de Iorgu Iordan, care le asociază, în mod eronat, după părerea noastră, cu *ghioagă*¹⁸.

OALĂ (numai în: *oala capului*) ‘vas de lut ars’ < lat. *olla* ‘oală (de lut)’ (25 de atestări + două răspunsuri suplimentare¹⁹). Cuvântul formează două mici arii în Transilvania: în vest, la granița cu Crișana (14 atestări) și în sud, în zona Sibiu–Brașov (6 atestări), întâlnindu-se, de asemenea, în cele 4 localități din

¹⁴ Vezi harta 1. Această arie coincide cu zona centrală (nucleul) graiurilor dacoromâne sudice.

¹⁵ În șase dintre ele (punctele din atlas 679, 792, 793, 794, 787, 803), *țeastă* apare ca prim termen, iar *glavă* a fost notat ca răspuns suplimentar; în alte șase localități (punctele din atlas 786, 788, 789, 790, 791, 800) *glavă* apare ca prim termen, iar *țeastă* ca răspuns suplimentar. Observăm că 9 din cele 12 localități formează o arie compactă la sud de Pitești (jud. Argeș), de unde a pornit, probabil, înlocuirea lui *țeastă* prin *glavă*.

¹⁶ Intemeiat pe datele oferite de ALR, cu o rețea mai rară de localități, Iorgu Iordan afirmă că termenul *căpățână* „nu formează arie” (Iordan 1940, 101), fapt infirmat de materialul mult mai bogat oferit de ALRR. *Sinteză* (vezi aria din nord-vestul Crișanei, harta 5).

¹⁷ Vezi harta 5.

¹⁸ Cf. Iordan 1940, 131. „Pentru ca *ghioc* să devină *ghioacă* ar fi trebuit ca pluralul să fie *ghioace*, formă posibilă, dar care nu este atestată” (Iordan 1940, 130). Așa cum ne arată, însă, materialul mult mai bogat din ALRR. *Sinteză*, *ghioacă* există, ca și *ghioace* și chiar *ghioci*. Formele cu diftong din ALR reprezintă variante fonetice ale formei de bază, cu hiat.

¹⁹ În unul din răspunsurile suplimentare apare *oală*, fără determinant.

Transcarpatia (Maramureșul de nord), Ucraina. În mod surprinzător, în ALR *oală* apare o singură dată, în Transilvania.

OS (mai ales însoțit de determinant: *osul capului*, *osul de la cap*, *oasele capului*) 'element din scheletul omului (și al celor mai multe vertebrate), caracterizat prin structura sa dură' < lat. *ossum* 'os' (20 de atestări + 3 răspunsuri suplimentare)²⁰. Termenul apare, dispersat, în aria nord-vestică, îndeosebi în Banat (10 atestări + un răspuns suplimentar); a fost notat și în două localități din sudul Dobrogei²¹. Se întâlnește în ALR cu același număr de atestări (20), cele mai multe în Transilvania, deci tot în aria nord-vestică²². După Iorgu Iordan, „această repartitie geografică se explică prin folosirea relativ timpurie a lui *os* cu această accepțiune [de 'craniu']”²³, fapt datorat și originii latine a cuvântului: „Trebuie să admitem că el a fost întrebuițat mai devreme pentru a desemna 'craniul', în orice caz mai devreme decât sinonimele împrumutate din limbi străine [*ciolan*, *ciont*]”²⁴.

CAP (și: *cap de om*, *cap de om mort*) 'extremitatea superioară a corpului omenesc sau cea anterioară a animalelor' < lat. *caput* 'cap; vârf, extremitate superioară, capăt' (19 atestări + un răspuns suplimentar)²⁵. Termenul se întâlnește în aria nord-vestică, cu precădere în Basarabia (16 atestări). Atestările din ALR se situează tot în aria nord-vestică a dacoromânei.

GAOACE (și: *găoacă*, *găoage*, *găoacea capului*, *găoace pe cap*) 'coajă (de ou, de nucă, alună etc.); (pl.) valve ale scoicilor', origine necunoscută (18 atestări + un răspuns suplimentar). Având în vedere răspândirea termenului, în nord-vest, arie în general conservatoare (unde formează două mici zone, în Crișana: 7 atestări și în Moldova de nord – Bucovina: 10 atestări), considerăm, în lipsa altor argumente, că termenul e, mai degrabă, moștenit decât împrumutat. Surprinde lipsa lui din ALR.

CIUTURĂ (și: *ciutura capului*) 'găleată (sau vas) din doage ori dintr-un trunchi scobit' < lat. **cytola* (5 atestări + 4 răspunsuri suplimentare). Termenul, înregistrat și în ALR (cf. Iordan 1940, 129), apare, în ambele atlase, în Banat.

Următorii termeni apar cu o singură atestare în ALRR. *Sinteză*; unii dintre ei se întâlnesc, tot cu o atestare, și în ALR.

BOȘOLIE, cuvânt neînregistrat în dicționare, cf. *boșoalcă* 'umflătură' (MDA s.v., origine necunoscută); probabil de la *boș* 'testicul' (< lat. **byrsea*), sub influența unor cuvinte ca *măciulie*, *gămălie* etc. O atestare în Banat; nu apare în ALR.

CAUCĂ [căucă], varianta a lui *cauc* 'vas de lemn, ca o lingură mare' < lat. *caucus* (< gr. *καύκος*, cf. alb. *kafkë* 'craniu, țeastă; tigră', ngr. *καύκαλο* 'craniu').

²⁰ Iată formele, cu numărul de atestări + răspunsurile suplimentare: *os*: 5, *oase* (pl.): 1, *osu capului*: 10 (+ 1), *osu de la cap*: 3, *oasele capului*: 1 (+ 1), *oase de cap*: 0 (+ 1).

²¹ Unde a fost „adus”, probabil, de transilvăneni.

²² „Se constată că, exceptând un singur punct (530 [Bacău]), vechiul regat nu cunoaște pentru 'craniu' această denumire [*os*]” (Iordan 1940, 109).

²³ Iordan 1940, 109. Autorul citează, după dicționarul lui Tiktin, forma *osul capului* 'craniu', care apare în *Istoria ieroglifică* a lui D. Cantemir.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Cap de om* are doar două atestări (din 19); *cap de om mort* apare numai ca răspuns suplimentar.

Atestat în Crișana. Probabil, înrudit cu *căuș* < *cau (< lat. *cavus* ‘scorburos’) + suf. -*uș*. *Căuș*, cu sensul de ‘craniu’, apare cu o atestare în ALR, jud. Bihor (cf. Iordan 1940, 129), deci tot în Crișana.

CĂCIULIE (în: *căciulia capului*), ‘căpățână de usturoi, de ceapă; măciulie (de mac etc.)’, de la *căciulă* (cf. alb. *kēsulë* ‘acoperământ de cap; calotă’), prin apropiere de *măciulie*, *gămălie* etc. Înregistrat în Transilvania. În ALR apare *căciula capului*, cu o atestare în graiul românesc din Bulgaria (cf. Iordan 1940, 137).

CIOACĂ (în: *cioaca capului*) ‘vârf, proeminență; măciulie’, cf. *ciucă* ‘vârf (de munte); măciulie’ (cf. alb. *çukë* ‘vârf (de deal, de munte); proeminență’). O atestare în Banat; lipsește în ALR.

COAPSĂ (în: *coapsa goală*) ‘parte a piciorului cuprinsă între șold și genunchi; parte, ieșită în afară, a unui obiect’ < lat. *coxa* ‘osul coapsei; coapsă’. Atestat în sudul Moldovei. În ALR, *coapsa capului* apare cu o atestare în Mehedinți (cf. Iordan 1940, 111).

SCOARȚĂ (în: *scoarța capului*) ‘înveliș dur (al tulpinii copacului); crustă’ < lat. *scortea* ‘manta de piele; burduf’. Se întâlnește, cu o atestare, în Banat. Nu apare în ALR.

SCOIBURĂ, formă neînregistrată în dicționare; probabil o contaminare între *scoibă* (vezi infra: ȘCOIBĂ) și *scorbura* ‘scobitură în trunchiul unui copac; trunchi de copac găunos; coajă de copac’ < lat. *scorbula (< *scorbis*); cf. și alb. *korbull* ‘putină’. Atestat în Crișana. *Scorbura* apare în ALR (o atestare în jud. Năsăud).

CEAFĂ (în: *ceafa capului*) ‘partea de dinapoi a capului’, cf. alb. *qafë* ‘gât; ceafă’. Apare ca răspuns suplimentar într-o localitate din Banat. Nu se întâlnește în ALR.

Apar numai în ALR următorii termeni:

USCAT, participiu substantivat, de la verbul *usca* (refl.) ‘a-și pierde conținutul; a se atrofia’ (< lat. *exsucare*)²⁶. Atestat în două localități din Basarabia (județele Orhei și Bălți).

FĂRMAT, participiu substantivat, de la verbul *fărâma* ‘a sparge în bucățele’ (< *fărâma*, cf. alb. *thërrime* ‘fărâma, fărâmatură’)²⁷. Atestat într-o localitate din Bucovina (jud. Cenăuți).

SEC, adjectiv substantivat, ‘lipsit de conținut; uscat’ < lat. *siccus* ‘uscat’²⁸. Înregistrat în Hunedoara.

Termeni de altă origine²⁹

TIGVĂ (și: *tivgă*, *digvă*, *tibgă*, *tidvă*, *tivdă*, *tivă*, *tiugă*, *tugă*, *tigva capului*, *tivla capului*, *tigvă de om*, *tigva goală* etc.) ‘dovleac, bostan’ < bg., sb. *tikva* ‘dovleac, bostan’ (328 de atestări + 27 de răspunsuri suplimentare). Este termenul

²⁶ „*Uscat* este sinonimul lui *sec*, în accepțiunea curentă a acestuia [...]. Un frumos exemplu de derivație sinonimică” (Iordan 1940, 137, nota 5).

²⁷ Cf. Iordan 1940, 138.

²⁸ „Formula *cap sec*, sinonimă a substantivului *sec*, este foarte frecventă” (Iordan 1940, 137, nota 4). Vezi și nota 26.

²⁹ Am introdus și termeni cu origine necunoscută, dintre care unii nu sunt înregistrați în dicționare.

cu cel mai mare număr de atestări (27 %), cunoscând cea mai largă răspândire³⁰, îndeosebi în estul teritoriului de limbă română. Acoperă aproape în întregime Moldova, regăsindu-se în nordul Basarabiei, Bucovina și, de asemenea, în sud: Muntenia, Dobrogea, Oltenia de nord-est. Lipsește din aria nord-vestică a dacoromânei (atestări sporadice în Banat: 2 și sud-estul Transilvaniei: 7). Aceeași răspândire teritorială rezultă și din ALR. Iată, în acest sens, constatările făcute de Iorgu Iordan: „Aspectul important privind răspândirea geografică a lui *tigvă* îl constituie faptul că este necunoscut dincolo de Carpați”³¹.

SCĂFĂRLIE (și: *școfârlie*, *scovârlie*, *scăfălie*, *sclăfie*, *căfârlie*, *căfălie*, *căflie*, *căvălie*, *văcălie*, *găvălie*, *glăvie*, *zghevelie*, *scăfârliu capului*, *scăfârlie de cap*, *scăfârlie de om mort* etc.) '(parte a unui) obiect scobit în formă de cupă', derivat de la *scafă* < gr. *σκάφη* 'albie, covată, copaie' (178 de atestări + 21 de răspunsuri suplimentare). Se situează pe locul al doilea ca număr de atestări (după *tigvă*: 328 și înainte de *curcubetă*: 149). Se întâlnește preponderent în Transilvania (106 atestări), dar și în Banat (24 de atestări), Basarabia (27 de atestări), Bucovina (17 atestări). Aceeași răspândire teritorială rezultă și din ALR. Lipsește din aria sud-estică a dacoromânei (6 atestări izolate în Muntenia).

Analizând variantele lui *scăfârlie*, Iorgu Iordan considera că „forma originară” a cuvântului a fost *scăfălie*, derivată de la *scafă* cu sufixul *-ălie* (ca în *șfădălie* < *șfadă*, *tocălie* < *toacă*, *veșcălie* < *veșcă*)³². Atât din ALR, cât și din ALRR. *Sinteză*, rezultă că *scăfălie* apare în Banat, unde întâlnim și forma *căfălie*, ca și variantele sincopate *sclăfie* și *căflie* (*glăvie*). Apropiate de cuvântul de bază (*scăfălie*) sunt formele care apar în vecinătatea Banatului, anume în sud-vestul Transilvaniei și în Crișana: *căvălie*, *găvălie*, *zghevelie* și varianta metatezată, *văcălie*. Iorgu Iordan constata, la rândul său, că *scăfălie* și variantele sale „apar, toate, fără excepție, dincolo de Carpați” (Iordan 1940, 134), ceea ce justifică observația că „în Transilvania [...] termenul pare să fie autohton, dacă judecăm după extensiunea ariei sale de răspândire”³³. *Scăfălie* se află la originea lui *scăfârlie*, care își datorează apariția „expresivității grupului *-fâr-* (cf. *șfârlă*, *zvârli* etc.): epenteza lui *r*, provocată de nevoia de a face să sporească valoarea expresivă a cuvântului”³⁴. *Scăfârlie* se întâlnește în centrul Transilvaniei și, de asemenea, în Transilvania de nord și în Bucovina, de unde s-a răspândit în Basarabia.

Repartiția geografică a variantelor lui *scăfârlie* ne arată că aria originară a cuvântului este Banatul, de unde s-a transmis în Transilvania (și, mai departe, în Bucovina și Basarabia). Această constatare este susținută de datele istorice. *Scafă* –

³⁰ Aceeași situație rezultă și din ALR, unde procentul era ceva mai ridicat pentru *tigvă*, care apărea „în 78 de localități, adică ceva mai puțin de o treime din teritoriul anchetat” (Iordan 1940, 122).

³¹ Iordan 1940, 122. Explicația stă în originea bulgară a lui *tigvă*, care a venit din sud, răspândindu-se „numai în Muntenia și în provinciile aflate în relații strânse cu Muntenia: Dobrogea, Moldova, Basarabia și Bucovina” (*ibidem*).

³² *Ibidem*, 134, 135.

³³ *Ibidem*, 133.

³⁴ *Ibidem*, 135.

termenul de la care provine *scăfălie* (ulterior, *scăfărlie*) – face parte din cuvintele pătrunse direct din greaca bizantină în graiurile din Transilvania, în secolele X–XII, când Imperiul Bizantin s-a întins până la Dunăre: „În secolele X–XII, Imperiul Bizantin s-a aflat în contact nemijlocit cu populația romanizată din ținuturile dunărene și timp de mai bine de două veacuri Dunărea a rămas hotarul dinspre miazănoapte al împărăției. Influența politică a Bizanțului s-a extins atunci și la nordul Dunării, în Transilvania și Ungaria”³⁵. „Mărfurile se răspândeau îndeosebi din Constantinopol, spre gurile Dunării și Belgrad, sau din Salonic, către miazănoapte până în Transilvania și Ungaria. În această epocă au pătruns în limba română, *pe cale directă* [subl. n.], 16 cuvinte de origine bizantină: *agonisi*, [...], *folos*, [...] *scafa*”³⁶.

TROACĂ (și: *troc*, *troaca capului*, *troacă la cap*, *troacă goală*) ‘covată’ < germ. dial. *Trök* (= *Trog*) ‘albie, covată, copaie’ (50 de atestări + 6 răspunsuri suplimentare). Termenul formează arie în Oltenia (44 de atestări + 3 răspunsuri suplimentare), cu semnalări izolate în extremitatea sudică a Banatului (în vecinătatea Olteniei) și în Muntenia. În ALR, toate atestările (11) sunt din Oltenia.

GLAVĂ (și: *gleavă*, *ghioavă*, *găvleavă*, *găvleajă*, (*z*)*glăveajă*, *gleaje*, *glăvoacă*, (*z*)*glăvățână*, *zglăvos*, *glava* (*gleava*, *glăvățâna*) *capului*, *zglăvosu de la cap*, *glăveajă de mort*, (*z*)*glăveajă* (*gleavă*) *goală*) ‘cap de animal; cap mare și prost’ < bg. *glavá* ‘cap; craniu’, sb. *glava* ‘cap, căpățână’ (37 de atestări + 11 răspunsuri suplimentare). Termenul se întâlnește în vestul Munteniei (23 de atestări + 10 răspunsuri suplimentare) și, de asemenea, în Banat (7 atestări), sudul și sud-vestul Transilvaniei (7 atestări). Repartiția este asemănătoare în ALR.

VEȘCĂ (și: *veșca capului*) ‘coaja anumitor copaci din care se face marginea circulară a sitei; vâcălie’ < ucr. dial. *večko* (21 de atestări). Termenul se întâlnește în centrul Basarabiei (17 atestări) și, cu totul izolat, în Transilvania (3 atestări) și Muntenia (o atestare). Cele trei atestări din ALR apar în Basarabia (2) și Transilvania (1).

TIGAIE (și: *tigai*, *tigaia capului*, *țugaie de os*) ‘vas de bucătărie de formă rotundă, cu marginea joasă, întrebuițat la prăjit; vas în care se fierbe mămăliga’ < sb. *tiganj* ‘tigaie’ (19 atestări). Termenul formează arie exclusivă în Crișana. În ALR: două atestări, tot în Crișana.

HÂRCĂ (și: *hoarcă*, *hârca capului*), derivat de la *hără* ‘mătreță pe pielea vitelor slabe; (fig.) babă’ < sl. *hyrĭ* ‘boală’³⁷ (14 atestări + 3 răspunsuri suplimentare). Cuvântul se întâlnește în Oltenia (11 atestări) și, sporadic, în Muntenia (3 atestări). Aceeași răspândire rezultă și din ALR.

BOAȘCĂ (și: *boașca capului*) ‘butoiaș’ < magh. *bocska*³⁸ (13 atestări). Termenul formează o mică arie în nordul Crișanei (8 atestări) și în zona învecinată

³⁵ Mihăescu 1966, 127.

³⁶ *Ibidem*, 186.

³⁷ Cf. Jordan 1940, 138. Dat fiind că *hârcă*, cu sensul ‘craniu’, e atestat în sudul țării, e greu de admis că ar proveni, aici, din ucraineană, așa cum se indică în dicționare.

³⁸ MDA, s.v. *boșcă*.

din nord-vestul Transilvaniei (5 atestări). În ALR e notat în două localități din Transilvania)³⁹.

TIOACĂ [tiȃcă] (și: *tioagă*, *tioaglă*, *tioaga capului*, *tioaga goală*) 'dovleac, bostan' < magh. *tök* 'dovleac' (11 atestări). Termenul formează o mică arie în Moldova, în aceeași zonă unde se întâlnesc și cele 3 atestări din ALR (județul Bacău și fostele județe Fălciu și Putna): „Cele trei puncte [...] se găsesc în regiuni în care s-a exercitat, în măsură mai mare sau mai mică, influența maghiară”⁴⁰.

DEVLĂ (și: *deavlä*, *diblä*, *deavla capului*) 'cap de porc sau de animal', cf. bg. *debel* 'gros, masiv' (*debela glava* 'cap gros'), sb. *debelo* 'gros; gras; corpulent', *deblo* 'trunchi, tulpină’⁴¹ (10 atestări + două răspunsuri suplimentare). Se întâlnește în Muntenia, mai ales în sud-vest. Tot în Muntenia se plasează cele 5 atestări din ALR.

GĂMĂLIE (și: *gămălia capului*, *măgălia capului*) 'măciulie' < magh. *gomoly*, *gomolya* 'minge, bulgăre, ghem' (9 atestări). Se întâlnește în vestul Crișanei (5 atestări și, izolat, în Transilvania (4 atestări). Singura atestare din ALR apare în Crișana.

BETCĂ 'coajă de dovleac copt, curățată de miez', origine necunoscută⁴² (8 atestări). Formează o mică arie în nord-estul Banatului și sud-vestul Transilvaniei. Nu apare în ALR.

CORÚBĂ (și: *corugă*, *coropcă*, *corobaie*, *cobăraie*, *coropca capului*, *corobașca capului*) 'tavă făcută din coajă de brad; vas de lemn din care ciobanii beau apă și lapte’⁴³ < bg. *koruba* 'scorbură într-un arbore’⁴⁴; *corobaie* 'scorbură, trunchi de copac găunos' (8 atestări). Se întâlnește în Banat (o atestare: *corubă*), Basarabia (două atestări: *coropcă*⁴⁵, *coropca capului*) și Crișana (5 atestări: celelalte forme). În ALR există o singură atestare, în Crișana (*corobaie*)⁴⁶.

CÉREP, cuvânt neînregistrat în dicționare (7 atestări). E un împrumut din rus. *čerep* 'craniu, țeastă' (cf. și bg. *čerep*, cu același sens). Se întâlnește în estul Basarabiei, de o parte și de cealaltă a Nistrului. Nu e atestat în ALR.

CRANIU (și: *craníu*) < fr. *crâne* (lat. medieval *cranium*) (7 atestări + 3 răspunsuri suplimentare). Neologism recent, cu atestări izolate în diferite regiuni. Nu apare în ALR.

³⁹ Sub forma *boșcă*; cf. Iordan 1940, 129.

⁴⁰ Iordan 1940, 125, după care urmează: „Județele Bacău și Fălciu (mai ales cel dintâi) au avut și continuă, parțial, să aibă colonii maghiare. Cât despre Putna, poziția sa geografică face foarte probabilă ipoteza mea [privind originea maghiară a cuvântului]. De altfel, la Vizantea (probabil și în alte sate) au existat și mai există maghiari” (*ibidem*). În ALRR. *Sinteză* (vol. I), *tioacă* e inclus sub *tigvă*.

⁴¹ Vezi comentariul etimologic la Iordan 1940, 127–128.

⁴² Cf. MDA, s.v. *betcă*.

⁴³ Cf. MDA, s.v. *corugă*.

⁴⁴ Cf. Iordan 1940, 137, nota 1.

⁴⁵ Cf. rus. *korobka* 'cutie'.

⁴⁶ *Corobaie*, cu sensul 'scorbură într-un arbore' e atestat în Banat și în Gorj (DA, I, 2, p. 804; apud Iordan 1940, 137, nota 1).

DOASCĂ (și: *doasca capului, doășca capului, droașca capului, tească*) ‘vas sau blid făcut din coajă de dovleac’ < bg. *dășka* ‘scândură’ (7 atestări + două răspunsuri suplimentare). Apare într-o mică arie din sud-vestul Olteniei (5 atestări) și în vestul Munteniei (două atestări + două răspunsuri suplimentare). Nu e înregistrat în ALR.

SCHELET (și: *schelete, șchilet, scheletul capului*) ‘osatură’ < fr. *squelette* (5 atestări). Termen neologic, cu atestări izolate în diverse regiuni; 4 atestări în ALR.

CĂTRUNĂ, înregistrat în dicționare, ca termen regional, cu sensul ‘tigvă’; origine necunoscută⁴⁷ (4 atestări). Cele patru localități în care a fost înregistrat cuvântul formează o mică arie în nordul Dobrogei și în sudul Basarabiei⁴⁸. Nu apare în ALR.

BEAUCĂ (și: *beaucă de cap*) ‘adâncitură strâmtă între dealuri’, origine necunoscută⁴⁹ (3 atestări + 3 răspunsuri suplimentare). Apare în nord-estul Banatului și în sud-vestul Transilvaniei, în aceeași zonă în care se întâlnește *betcă* (vezi *supra*). Nu e înregistrat în ALR.

CAPAC (și: *capacul capului*) ‘acoperitoare care se așază pe deschizătura unui vas, a unei cutii etc.’ < tc. *kapak* ‘capac; calotă’ (3 atestări). Cele trei atestări apar, izolat, în Muntenia, Moldova, sudul Transilvaniei. O atestare în ALR (sudul Basarabiei)⁵⁰.

CIOLAN (și: *ciolanul capului*) ‘os’ < sl. *članŭ* (3 atestări și un răspuns suplimentar). Apare în Moldova. Este mult mai bine reprezentat în ALR, în 11 localități, care formează o arie în Moldova de nord, Bucovina, Basarabia⁵¹. Iorgu Iordan consideră că *ciolan*, cu sensul ‘craniu’, a înlocuit, în această arie, cuvântul *os*. Afirmatia surprinde, deoarece – așa cum autorul însuși arată – „vechiul regat [...] nu cunoaște pentru ‘craniu’ această denumire [os]”⁵². Din ALRR. *Sinteză* rezultă, de asemenea, că *os* apare în aria nord-vestică (vezi *supra*)⁵³, ceea ce întărește îndoiala cu privire la înlocuirea lui *os* prin *ciolan* în aria menționată.

⁴⁷ Cf. MDA, s.v. *cătrună*. Termenul poate fi apropiat de gr. *κοτρώνα* ‘piatră, bolovan’ și, după aspectul fonetic, pare a fi un împrumut mai vechi; cf. și gr. *κόβτρα* ‘frunte, cap’. Cuvântul nu apare la Mihăescu 1966.

⁴⁸ Având în vedere distribuția geografică a cuvântului, am putea lua în considerație și posibilitatea unui împrumut prin filieră slavă.

⁴⁹ Cf. MDA, s.v. *beucă*.

⁵⁰ În sintagma *capacu ȳomuluĭ*, cu următoarea explicație etimologică: „*Capac*, în răspunsul *capacu ȳomuluĭ* (680, Ismail), trebuie interpretat ca un derivat semantic de la *cap*” (Iordan 1940, 105). Atestările din ALRR. *Sinteză*, unde determinantul este *cap*, nu *om* – am avea *capul capului* (!) – exclud această interpretare.

⁵¹ „Aria acestui cuvânt – se poate vorbi de o veritabilă arie, datorită continuității – se limitează la partea de nord-est a teritoriului lingvistic dacoromân” (Iordan 1940, 109–110).

⁵² Iordan 1940, 109; cf. și nota 23.

⁵³ Fac excepție două localități – 895 și 896 – din sudul Dobrogei, unde se întâlnește și populație de origine ardelenescă (mocani).

CIONT (în: *cioante* pl., *ciontul gol*) 'os' < magh. *csont* 'os' (3 atestări). Se întâlnește în nordul Crișanei (două atestări) și în Maramureș (o atestare). Ca și *ciolan* (vezi *supra*) e mult mai bine reprezentat în ALR: 10 atestări (Transilvania, Crișana, Maramureș), formând o mică arie în nord-vestul României⁵⁴.

BOARTĂ (în: *boarta capului*) 'scorbură; gaură' < ucr. *bort* 'scorbură în trunchiul unui arbore'⁵⁵ (două atestări). Cele două atestări sunt în Crișana și Maramureșul de nord (Transcarpatia, Ucraina). O atestare, în Transilvania (*bortă goală*, jud. Mureș) apare în ALR⁵⁶.

COAȘCĂ (în: *coașcă de cap*; și: *gojgă*) 'coajă', origine necunoscută; cf. *coșcov* 'cu coaja umflată; gol pe sub coajă; scorbuos, găunos'⁵⁷ (două atestări + un răspuns suplimentar). Apare, izolat, în nordul Munteniei și sudul Moldovei. Nu se întâlnește în ALR.

SCOIF (în: *scoifu capului*, *coifu capului*, *coifa capului*) 'troacă mică de lemn; flămânzare la vite', cf. *scafă* < gr. *σκάφη* 'albie, covată, copaie'⁵⁸; vezi și *scoifură* 'carapacea broaștei țestoase' și verbul *scoifa* 'a se încovoia'⁵⁹ (două atestări + un răspuns suplimentar). *Coif* (*coifă*) e o variantă fonetică (cf. *scăfălie* – *căfălie* etc.). Apare în Crișana, în două localități învecinate, și în Banat. Nu e înregistrat în ALR.

ZGÂRVĂ (în: *zgârva capului*; și: *zgoarvă*), cuvânt neînregistrat în dicționare (două atestări). Se întâlnește, izolat, în Muntenia și Moldova. Nu apare în ALR.

BOACĂ (în: *boaca capului*); înregistrat în dicționare, ca termen regional, cu sensurile 'nap; dovleac; cap'; origine necunoscută⁶⁰ (o atestare). Apare în Transilvania. Nu se întâlnește în ALR.

BOLDĂ (în: *bolda capului*) 'cocoasă' < magh. *bolt*⁶¹ (o atestare). Înregistrat în Crișana. Nu apare în ALR.

BOLFĂ, înregistrat în dicționare, ca termen regional, cu sensul 'umflătură'; origine necunoscută⁶² (o atestare). Apare în Crișana. Nu e înregistrat în ALR.

CASTĂ (în: *casta capului*), cuvânt neînregistrat în dicționare cu sensul 'craniu' (sau cu un sens apropiat); origine necunoscută (o atestare). Apare în Crișana. Neatestat în ALR.

CECĂDAIE 'piesă a plugului de care se prinde tânjala'; (fig.) om nestatornic' < magh. *csáगतó*⁶³ (o atestare). Se întâlnește în Crișana. Neînregistrat în ALR.

⁵⁴ „*Ciont* [...] formează o mică arie continuă în extremitatea nord-vestică a domeniului [dacoromân] și, la fel ca *ciolan*, l-a înlocuit, foarte probabil, pe *os*” (Jordan 1940, 110). Precizarea „la fel ca *ciolan*” nu se susține (vezi notele 51–53 și expunerea privitoare la *ciolan* în lucrarea de față).

⁵⁵ Pentru originea termenului și sensul lui în ucraineană, cf. Jordan 1940, 137, nota 2.

⁵⁶ Cf. Jordan 1940, 137.

⁵⁷ Cf. MDA, s.v. *coșcă*, *coșcov* (pentru care se dă, ca etimon, tc. *kos-kof*).

⁵⁸ Cf. MDA, s.v. *scof*.

⁵⁹ Cf. MDA, s.v. *scoifură*, *scoifa*.

⁶⁰ Cf. MDA, s.v. *boacă*.

⁶¹ Cf. MDA, s.v. *bold*² (var. *boldă*), unde se precizează, ca arie de răspândire, Transilvania.

⁶² Cf. MDA, s.v. *bolfă*.

⁶³ Cf. MDA, s.v. *cehadaie* (cu varianta *cecădaie*).

CHELIE ‘parte fără păr a capului’, derivat de la *chel* < tc. *kel* (o atestare). Înregistrat în Crișana. Nu apare în ALR.

COACĂ (în: *coaca capului*) ‘cobiliță’ < sb. *kvaka* ‘cârlig’, înregistrat în dicționare, ca termen regional, în Banat⁶⁴ (o atestare). Atestat în Banat. Nu apare în ALR.

COAJBĂ (în: *coajba capului*) ‘coajă de ou’, atestat în dicționare, ca termen regional, în Transilvania⁶⁵; formă rezultată din contaminarea între *coajă* ‘înveliș exterior al plantelor, fructelor, al oului etc.’ (< sl. *koža* ‘piele’)⁶⁶ și *cujbă* ‘lemn, încovoiat la capăt, de care se atârna ceaunul deasupra focului’ (< sb. *gužva* ‘furcă, verigă’)⁶⁷ (o atestare). Înregistrat în Crișana. Nu apare în ALR.

COBOACĂ ‘pocal, vas în care se prepară mujdeiul’ < ucr. *kobok*, înregistrat în dicționare, ca termen regional, în Moldova și Bucovina⁶⁸ (o atestare). Înregistrat în Basarabia. Nu apare în ALR.

COROANĂ (în: *coroana capului*) ‘ornament în formă de cerc, așezat pe cap’ < lat. lit. *corona* (o atestare). Apare în Muntenia. Neînregistrat în ALR.

COȘTOAFĂ ‘(la unele animale) parte scobită a corpului cuprinsă între ultima coastă și osul șoldului’, înregistrat în dicționare ca termen regional; din *coș* + *cartoafă*⁶⁹ (o atestare). Înregistrat în Crișana. Nu apare în ALR.

CRENARĂ (în: *crenara capului*), cuvânt neînregistrat în dicționare (o atestare). Apare în Muntenia. Inexistent în ALR.

DIHOLNIȚĂ, cuvânt neînregistrat în dicționare (o atestare). Se întâlnește în Muntenia. Nu apare în ALR.

GĂVAN ‘scobitură într-un obiect; blid mare (de lemn), cf. bg., sb. *vagan*⁷⁰ (o atestare). Apare în Basarabia. Neînregistrat în ALR.

GOLF (în: *golful capului*), cuvânt neînregistrat în dicționare cu sensul ‘craniu’; probabil o formă contaminată: din *gol* (adjectiv substantivat) și *bolfă* ‘umflătură’ (vezi *supra*) (o atestare). Apare în Banat. Lipsește din ALR.

HÂRB (în: *hârbul capului*) ‘bucată dintr-un vas spart; ciob’ < bg. *hărb* (o atestare). Apare în Transilvania. O atestare în ALR: *hîrbu capului* (Hotin, Basarabia). Semnalăm comentariul lui Iorgu Iordan: ‘*Hîrb* este foarte interesant pentru că repetă, într-un fel, soarta lat. *testa* ‘ciob’ > *țeastă* ‘craniu’, fără nicio influență din partea acestuia’⁷¹.

OBADĂ (în: *obada capului*) ‘fiecare dintre părțile de lemn încovoiate care alcătuiesc partea circulară a roții’ < sl. *obedŭ* (o atestare). Înregistrat în Banat. Lipsește în ALR.

⁶⁴ Cf. MDA, s.v. *coacă*¹.

⁶⁵ Cf. MDA, s.v. *cojbă* (cu varianta *coajbă*, în Transilvania).

⁶⁶ Cf. MDA, s.v. *coajă*.

⁶⁷ Cf. MDA, s.v. *cujbă*.

⁶⁸ Cf. MDA, s.v. *coboc*.

⁶⁹ Cf. MDA, s.v. *coștoafă*.

⁷⁰ Cf. MDA, s.v. *găvan*.

⁷¹ Iordan 1940, 139.

ROTULĂ (în: *rotula capului*) 'os mic, în formă de disc, în partea anterioară a genunchiului; (pop.) *oul genunchiului*' < fr. *rotule* (lat. lit. *rotula*) (o atestare). Apare în Moldova. Neînregistrat în ALR.

SCAVÂRNĂ 'excremente' < sl. *skvŕna*⁷² (o atestare). Înregistrat în Crișana. Nu apare în ALR.

ȘCOIBĂ (în: *școiba capului*) 'coajă de dovleac fiert'; cuvânt cu origine necunoscută⁷³ (o atestare). Apare în Crișana. Lipsește în ALR.

ȘOTFĂ (și: *șotfa capului*) 'ghebe; burete', origine necunoscută⁷⁴ (o atestare + două răspunsuri suplimentare). Se întâlnește în Banat. Nu apare în ALR.

TIPSIE 'tavă de metal; (reg.) farfurie de lemn'⁷⁵ < tc. *tepsi* 'tavă' (o atestare + un răspuns suplimentar). Înregistrat în Muntenia. Lipsește în ALR.

UAȘCĂ (în: *uașca capului*) 'femeie bătrână și rea', origine necunoscută⁷⁶ (o atestare). Înregistrat în Muntenia. Neatestat în ALR.

VEACĂ (în: *veaca capului*) 'perete circular de lemn (sau de metal) al sitei' < sl. *veka* 'capac; pleoapă'⁷⁷ (o atestare). Apare în Transilvania. Neînregistrat în ALR.

Următorii trei termeni apar în ALRR. *Sinteză* cu o atestare, ca răspuns suplimentar.

COPOȚUIE, cuvânt neînregistrat în dicționare; probabil, din *căpățuie 'căpățână' + *copos* 'chel'. Atestat în Transilvania. Nu apare în ALR.

GIUTCĂ⁷⁸ 'buturugă' < magh. *csutka*⁷⁹. Înregistrat în nord-vestul Olteniei. Nu apare în ALR.

TÂMPAN 'instrument muzical de percuție al cărui corp de rezonanță este o emisferă de alamă acoperită cu o membrană de piele tăbăcită' < it. *timpano*, lat. lit. *tympanum*, fr. *tympan*⁸⁰. Apare în Moldova. Neînregistrat în ALR.

Câțiva termeni pentru 'țeastă' apar numai în ALR, nefiind înregistrați în ALRR. *Sinteză*.

BOSTAN 'dovleac' < tc. *bostan* 'pepenărie; pepene verde', sb. *bostan* 'pepene galben; pepenărie'. Apare în ALR în trei puncte izolate din Basarabia, Moldova și Crișana.

BOCIOCHINĂ, cuvânt neînregistrat în dicționare, derivat de la *bocioacă* 'măciulie' < magh. *bucok*⁸¹. Înregistrat în ALR într-o localitate din Mureș.

⁷² Cf. DLRM, s.v. *scîrnă*.

⁷³ Cf. MDA, s.v. *scoib*, -ă, unde se face referire la *scoabă* (< bg. *skoba*) și, ca sens, la *coajbă* (vezi *supra*).

⁷⁴ Cf. MDA, s.v. *ciotfă*.

⁷⁵ Cf. MDA, s.v. *tipsie*.

⁷⁶ Cf. MDA, s.v. *hoască*.

⁷⁷ Cf. MDA, s.v. *veacă*.

⁷⁸ Înregistrat în ALRR. *Sinteză* sub forma *giudcă* [gûdcă].

⁷⁹ Cf. MDA, s.v. *ciotcă*.

⁸⁰ Cf. MDA, s.v. *timpan*.

⁸¹ Cf. MDA, s.v. *bocioacă*. Cf. și explicația dată de Iorgu Iordan, care nu precizează originea cuvântului: „Termenul este un diminutiv de la *bocioacă* 'măciulie (de mac etc.)', pe care DA, I, 1, p. 594, o înregistrează pentru județele Bihor și Sălaj” (Iordan 1940, 138).

CIOI ‘cauc; piuă’, origine necunoscută⁸². Atestat în ALR într-o localitate din Bihor⁸³.

GOL, adjectiv substantivat ‘lipsit de conținut’ < sl. *golŭ*⁸⁴. Înregistrat în ALR într-o localitate din Bucovina.

LUBĂ (în: *lubă goală*) ‘dovleac’, cf. *lubeniță* (*lubene*) < bg., sb. *lubenița*⁸⁵ Înregistrat, în ALR, într-o localitate din județul Alba.

MOZUC (în: *mózucu gol fără carni*), neînregistrat în dicționare cu sensul ‘craniu’. În ALR a fost înregistrat într-o localitate din Basarabia (județul Hotin). Este un împrumut din ucraineană: ucr. *mozok* ‘creier’. În ceea ce privește originea cuvântului și evoluția de sens, redăm comentariul lui Iorgu Iordan despre *mózuc*: „Este ucr. *mózok* ‘creier’, cu o schimbare de sens care nu are nimic surprinzător. Având în vedere faptul că cutia craniană se poate confunda cu capul întreg, este natural să nu se mai facă deosebire între craniu (sau cap) și conținutul său. Precizarea: *gol fără carni* nu lasă loc la nicio îndoială asupra faptului că *mózuc* înseamnă ‘cap (sau cutie craniană) la om” (Iordan 1940, 139).

SCORFĂ (în: *scorfa capului*), cuvânt neînregistrat în dicționare⁸⁶; de la *corfă* ‘coș’ < germ. dial. *Korf* (pentru *Korb*) ‘coș’. În ALR a fost înregistrat într-o localitate din Argeș⁸⁷.

Urmărind originea și răspândirea cuvintelor care denumesc ‘craniul’ constatăm că, dintre *t e r m e n i i m o ș t e n i ț i*, *țeastă* este singurul care apare numai în aria sudică (Muntenia, Oltenia, Dobrogea). *Căpățână* se întâlnește izolat și sporadic în sud, formând o mică arie în nord (Crișana). Toți ceilalți termeni moșteniți se întâlnesc în aria nordică (nord-vestică); este vorba atât de termenii care au cel puțin cinci atestări: *curcubetă*, *ghioc*, *oală*, *cap*, *găoace*, *ciutură*, cât și de cei care au mai puțin de cinci atestări: *boșolie*, *caucă* (*căuș*), *căciulie* (*căciulă*), *cioacă*, *coapsă*, *scoarță*, *scoibură* (*scorbură*).

⁸² Cf. MDA, s.v. *cioi*^l.

⁸³ „*Cioi* ‘strachină, blid’ este un cuvânt cu origine obscură, cunoscut în Oltenia și într-o parte a Transilvaniei (DA, I, 2, p. 451)” (Iordan 1940, 138).

⁸⁴ „Ca adjectiv, acest cuvânt însoțește foarte des un mare număr de termeni care denumesc craniul. Este de presupus că *gol* [...] a fost mai întâi determinantul unui substantiv, care a fost ulterior lăsat de-o parte” (Iordan 1940, 137, nota 3).

⁸⁵ „Am putea vedea în *lubă* o formațiune românească: *-ene* din *lubene* a fost simțit ca sufix (cf. Pascu, *Sufixe rom.*, 218 ș.u.), astfel încât *lubă* a devenit dintr-o dată cuvântul de bază al presupusei forme derivate” (Iordan 1940, 126). În același sens se pronunțase anterior Tiktin, care apropiase pe *lubă* și *lubene* de *lubeniță* (*ibidem*).

⁸⁶ „*Scorfa* [...]. Este, probabil, o variantă expresivă (cf. *scăfălie* – *căfălie* [...]) a lui *corfă* ‘coș, paner’ (< saxon *Korf*), atestat în Transilvania și în județul Muscel (DA, I, 2, p. 791), regiuni învecinate cu județul Argeș” (Iordan 1940, 137).

⁸⁷ Cf., totuși, *scorfi* ‘a se curba’ (MDA, s.v.), variantă a lui *corfi* ‘(despre scânduri, doage) a se îndoii’ (de la *corfă* ‘coș’) (MDA, s.v.).

Dintre î m p r u m u t u r i, cel mai bine atestate sunt cele *de origine slavă*.

Tigvă, cu numărul cel mai mare de atestări dintre toți termenii care denumesc 'craniul' (328), acoperă aproape întreaga Moldovă, dar se întâlnește și în sud (Muntenia, Oltenia, Dobrogea), lipsind din Banat și Transilvania. Dintre termenii de origine slavă cu cel puțin cinci atestări, apar în sud: *glavă* (și în Banat), *hârcă*, *devlă* și *doască*, iar în nord: *tigaie* (< sb. *tiganj*), arie exclusivă în Crișana, *veșcă* (< ucr. dial. *večko*) în Basarabia și *cérep* (< rus. *čerep*) în Basarabia.

O largă răspândire cunoaște în aria nord-vestică *scăfârlie*, derivat de la *scafă*, cuvânt pătruns în română *din greacă* (σκάφη) *în perioada medievală*.

O bună reprezentare au în aria nord-vestică, așa cum era de așteptat, termenii *de origine maghiară*: *boașcă*, *gămălie*, *ciont*. Un împrumut din maghiară, *tioacă*, a pătruns în sudul Moldovei.

Un termen *de origine germană* formează arie în Oltenia: *troacă*.

În *aria nord-vestică* se întâlnesc numeroși alți termeni împrumutați, adesea cu atestări singulare, de origine slavă: *veacă*, *scavârnă*, *mózuc* etc., de origine maghiară: *boldă*, *cecădaie* etc., ceea ce face ca această arie dialectală să fie mai puțin unitară din punct de vedere lexical în comparație cu *aria sud-estică*.

GRUPAREA TERMENILOR

Iorgu Iordan analizează cei 40 de termeni întâlniți în ALR ca denumiri pentru 'țeastă' din perspectivă stilistică, grupându-i în *neexpresivi* (sau mai puțin expresivi) și *expresivi*.

În categoria *termenilor neexpresivi* apar 10 cuvinte, repartizate în trei subgrupe, ilustrând următoarele semnificații:

a) 'craniu': *țeastă*, *căpățână*;

b) 'cap': *cap*, cu sinonimele *capac*, *glavă* (*zglăveajă*);

c) 'os (osos)': *os*, cu sinonimele *ciolan*, *ciont*, la care se adaugă *schelet* și *coapsă* (parte a corpului care conține un os).

În categoria *termenilor expresivi* apar 30 de cuvinte, repartizate în patru subgrupe, la care se adaugă a cincea subgrupă, cu termeni izolați, neclasificabili; semnificațiile ilustrate sunt:

a) 'bostan, dovleac': *curcubetă*, *tigvă*, *tioacă*, *bostan*, *lubă*, *devlă*;

b) 'troacă' și sensuri adiacente: *troacă*, *ciutură*, *cioi*, *căuș*, *ghioc*, *boșcă*, *oală*, *tigaie*, *scăfârlie*;

c) 'cavitate, scorbură' și sensuri adiacente: *scorbură*, *bortă*, *căciulă*, *scorfă*, *corobaie*, la care adaugă adjectivele (substantivate) *gol*, *sec*, *uscat*;

d) 'rotunjime, obiect rotund': *gămălie*, *bociochină*;

e) termeni izolați, neclasificabili: *hârcă*, *veșcă*, *hârb*, *mózuc* și adjectivul (substantivat) *fârmat*.

În clasificarea ce urmează apar toți cei 80 de termeni care se întâlnesc ca denumiri pentru 'țeastă' în cele două atlase: ALRR. *Sinteză* și ALR. Urmărind aceste denumiri, am constatat că termenii expresivi reprezintă corespondentul în registru afectiv ai termenilor neexpresivi, formând, la fel ca aceștia, tot trei subgrupe.

Cele trei subgrupe stabilite de I. Iordan pentru termenii neexpresivi ilustrează principalele s e m e ale cuvântului *țeastă*: 'extremitate superioară a corpului omenesc (b), care se prezintă sub formă de carapace (a) de natură osoasă (c)'. Aceste s e m e stau la baza motivațiilor ce au determinat apariția termenilor expresivi.

Ca urmare, termenii neexpresivi apar în clasificarea noastră ca *termeni nemotivați* (sau cu motivație netransparentă), termenii expresivi fiind *termeni motivați* (cu motivație transparentă). Este vorba nu de o simplă schimbare terminologică, ci de o reinterpretare din perspectiva *lingvisticii motivaționale* a faptelor considerate de I. Iordan ca fiind de natură stilistică.

Iată clasificarea, în care am inclus atât termenii înregistrați în ALRR. *Sinteză* cât și pe cei din ALR (pe baza studiului lui I. Iordan). În cadrul grupelor cuvintele apar în ordinea următoare (fiind marcate prin caractere diferite): **termeni comuni celor două atlase**, termeni care apar numai în ALRR. *Sinteză*, *termeni care apar numai în ALR*. Definierea grupelor se face într-o formă diferită de cea care se întâlnește la I. Iordan. Sub **a**, **b**, **c** am introdus termenii nemotivați (sau cu motivație netransparentă), în timp ce sub **a'**, **a''**, **a'''**, **b'**, **b''**, **c'** apar termenii motivați (cu motivație transparentă).

a) 'obiect de lut ars; carapace': **țeastă**/țest, **hârcă**; craniu, cérep, hârb; *fârmat*;

a') 'recipient (vas de bucătărie) de formă rotunjită': **oală**;

a'') 'concavitate (scobitură, adâncitură), convexitate (sub formă arcuită)': **scăfârlie, troacă, ciutură, tigaie, boască, corubă (corobaie), caucă (căuș), boartă, scoibură (scorbură)**; scoif, coașcă, găvan, coboacă, tipsie, coștoafă, beaucă, coacă, cecădaie; *cioi, scorfă, gol, sec, uscat*;

a''') 'perete protector (margine protectoare) de formă circulară': **veșcă**; veacă, obadă, coroană;

b) 'extremitate superioară a corpului omenesc; proeminență, vârf': **căpățână, cap, glavă, devlă**; copoțuie, cioacă, chelie, ceafă; *capac*;

b') 'măciulie, umflătură': **gămălie, căciulie (căciulă)**; boșolie, bolfă, golf, giutcă; *bociochină*;

b'') 'bostan, dovleac': **curcubetă, tîgvă, tioacă**; betcă, cătrună, boacă, școibă; *bostan, lubă*;

c) 'os, parte osoasă': **os, ciolan, ciont, coapsă, schelet**; boldă, rotulă;

c') 'cochilie protectoare (înveliș protector): **ghioc**; găoace, doască, scoarță, coajbă.

Adăugăm următorii termeni neclasificați, care nu se încadrează în grupele stabilite: *castă, scavârnă, șotfă, tâmpăn, uașcă* (din ALRR. *Sinteză*); *mózuc* (din ALR). În ALRR. *Sinteză* apar și câțiva termeni care nu sunt atestați în dicționare: *crenară, diholniță, zgârvă*.

INTERPRETAREA

Iorgu Iordan pornește, în expunerea sa, de la doi termeni „neexpresivi” (nemotivați) moșteniți din latină, având sensul de ‘craniu’: *țeastă* și *căpățână*. În timp ce despre *țeastă* afirmă că este „cel mai vechi termen care desemnează craniul”⁸⁸, despre *căpățână* spune că „a avut, *foarte probabil* [subl. n.], de la început sensul de mai sus [craniu]”⁸⁹. Acceptând acest punct de vedere, ar însemna să admitem o *b i p a r t i ț i e* originară a dacoromânei între *țeastă* (în sud) și *căpățână* (în nord) (vezi harta 1 pentru *țeastă* și harta 5 pentru *căpățână*). *Țeastă* are de peste două ori mai multe atestări decât *căpățână*: 91 (plus 28 de răspunsuri suplimentare) pentru *țeastă*, față de 43 (plus 9 răspunsuri suplimentare) pentru *căpățână*. Atestările pentru *țeastă* se concentrează în aria sudică a dacoromânei (în principal, în Muntenia), unde formează o arie relativ unitară, în timp ce *căpățână* apare pe aproape întreg teritoriul țării, o mică arie formându-se în nordul Crișanei. Iorgu Iordan consideră că „acest fapt constituie – *se pare* [subl. n.] – o dovadă a vechimii lui *căpățână*”⁹⁰.

Pornind de la *țeastă* și *căpățână*, I. Iordan nu prezintă, în continuare, procesul apariției unor noi denumiri pentru ‘craniu’, limitându-se la o interpretare stilistică, întemeiată pe afectivitatea și fantezia vorbitorilor: „Această multitudine și varietate de expresie este produsul *aproape exclusiv* [subl. n.] al afectivității și fanteziei subiecților vorbitori”⁹¹. Autorul consideră chiar că „orice semn lingvistic îmbracă o valoare afectivă în momentul în care este chemat să îndeplinească o nouă funcție”⁹², observând totodată că „în cele mai multe lucrări de geografie lingvistică s-a neglijat, în mod deliberat sau prin forța împrejurărilor, interpretarea stilistică a faptelor”⁹³.

Noi considerăm că, în interpretarea hărții, trebuie să pornim de la un singur termen: *țeastă*. Lat. *testa* ‘(obiect de) lut ars; oală’ a ajuns să însemne ‘craniu’ în română, ‘cap’ în franceză (*tête*) și italiană (unde *testa* mai înseamnă și ‘vas de lut; hârb, ciob’). Alături de *testa* exista în latină *testum* ‘capac de lut ars’, care s-a păstrat cu acest sens în rom. *țest*. I. Iordan tratează împreună cele două cuvinte, deși *țest* cu sensul de ‘craniu’ nu e înregistrat în ALR. Există, însă, în ALR. *Sinteză* 8 atestări ale lui *țest* ‘craniu’, care apar în estul Munteniei, în continuarea ariei lui *țeastă* (vezi *supra*, p. 49–50).

Țeastă, care caracterizează aria de sud (sud-est) a dacoromânei, a căpătat, cu timpul, și în română (la fel ca în franceză și italiană, vezi *supra*) sensul de ‘cap’. De la dublul înțeles de 1° ‘cap’ (*țeastă*) și 2° ‘carapace; obiect având forma unui

⁸⁸ Iordan 1940, 99.

⁸⁹ Iordan 1940, 101.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ Iordan 1940, 95.

⁹² Iordan 1940, 97.

⁹³ *Ibidem*.

capac adâncit' (*test*) trebuie să pornim pentru a înțelege apariția ulterioară a unor denumiri pentru 'craniu' și repartiția lor teritorială. Sensul 1° e reflectat de doi termeni de origine slavă, care îl traduc pe *țeastă* 'cap' și apar în continuarea spre vest a ariei în discuție: *glavă* (vezi harta 2) și *devlă*. Sensul 2° a fost preluat de *troacă* 'albie, covată, copaie' (de origine germană, vezi *supra*, p. 54) (vezi harta 4) și de *doască* 'vas sau blid (făcut din coajă de dovleac)' < bg. *dăska* 'scândură', termeni care apar în vestul Munteniei și în Oltenia, în prelungirea spre vest a ariei în cauză. În continuare, în nord-vestul Olteniei și în estul Banatului apare termenul *ghioc* (vezi harta 5), cu sensul de bază 'cochilie protectoare de natură osoasă', care evocă, de asemenea, sensul 2° 'carapace' al lui *țeastă*.

Cu aceasta părăsim aria sudică (sud-estică) pentru a intra în aria nordică (nord-vestică), unde întâlnim un număr mare de termeni, dintre care îi menționăm pe cei cu atestări mai numeroase și care conturează arii.

Trecând din Oltenia în Banat, ne întâmpină, în continuarea ariei lui *ghioc*, termenul moștenit din latină, *os*, din aceeași sferă motivațională (punctul **c** - **c'** din clasificare; vezi *supra*, p. 62); el apare îndeosebi în Banat, dar se întâlnește și în restul ariei nord-vestice, inclusiv în Moldova (vezi harta 5). *Os* a fost înlocuit, ulterior, de termeni împrumutați, atestați cu sensul de 'craniu': *ciont* < magh. *csont* (în Crișana), *ciolan* < sl. *članŭ* (în Moldova).

În Transilvania apare termenul moștenit din latină, *oală*, iar în Crișana, *tigaie* 'vas în care se fierbe mămăliga' (< sb. *tiganj*) (vezi harta 6), din sfera motivațională **a'** - **a''**.

Un alt termen moștenit din latină, *căpățână* (sfera motivațională **b**), formează o mică arie în nordul Crișanei, dar se întâlnește, cu atestări izolate, aproape peste tot: în Transilvania, Banat, Muntenia, Moldova (vezi harta 5).

Din sfera motivațională a lui *căpățână* face parte un alt termen moștenit din latină, *cap*, care se întâlnește în aria nord-vestică, îndeosebi în Basarabia.

Apropiat ca sens este *gămălie* < magh. *gomoly* (în clasificare, sub **b'**), cu atestări în vestul Crișanei și în Transilvania.

Un termen foarte bine reprezentat în aria nord-vestică este *scăfârlie* '(parte a unui) obiect în formă de cupă' (vezi harta 4) (sfera motivațională **a''**), derivat de la *scafă* < gr. *σκάφη* 'albie, covată, copaie'. Reținem sensul termenului grecesc, pe care, la origine, l-a putut avea și cuvântul românesc *scafă*. Această presupunere se întemeiază pe faptul că *scafă*, cu numeroasele sale forme derivaționale (*sclăfie* etc.; vezi *supra*, p.53–54) se află în prelungirea ariei lui *țeastă* și *troacă*, termeni din aceeași sferă motivațională (**a''**), atestați în sudul țării.

Tot în aria nord-vestică apar, formând mici arii, *găoace*, în Crișana, dar și în Bucovina – Moldova de nord (vezi harta 5) (sfera motivațională **c'**), *veșcă*, în nordul Crișanei și nord-vestul Transilvaniei (vezi harta 6) (sfera motivațională **a'''**) și *betcă*, în nord-estul Banatului și sud-vestul Transilvaniei (vezi harta 6) (sfera motivațională **a''**).

Ajungem, astfel, la termenul cu cel mai mare număr de atestări, dintre cei moșteniți din latină, *curcubetă* [= dovleac] (sfera motivațională **b''**), care apare în două arii compacte, în discontinuitate teritorială: Crișana – Maramureș – Transilvania de nord-vest, pe de o parte, și estul Basarabiei – Transnistria, pe de altă parte (vezi harta 1). I. Iordan observă că „aria lui *curcubetă* are aspectul unei arii laterale și periferice, fapt care este în favoarea unei vechimi considerabile a acestei denumiri”⁹⁴. El consideră, de asemenea, că „suntem îndreptățiți să presupunem că, într-o perioadă mai mult sau mai puțin îndepărtată, *curcubetă* era răspândit și în teritoriul care separă astăzi Basarabia de nord-vestul Transilvaniei”⁹⁵ și că separarea celor două arii s-a produs, foarte probabil, prin înlocuirea termenului moștenit din latină cu împrumuturi în zona intermediară⁹⁶. O asemenea interpretare creează imaginea unei arii foarte largi de răspândire a lui *curcubetă* în trecut.

Termenul care l-a înlocuit masiv pe *curcubetă* a fost *tigvă*, din aceeași sferă motivațională (**b''**), de origine slavă, cu cel mai mare număr de atestări în ambele atlase (vezi harta 2). El ocupă aproape în întregime Moldova și nordul Basarabiei, dar apare, de asemenea, în aria sudică: Muntenia, Dobrogea, nord-estul Olteniei, pătrunzând în aria lui *țeastă* și a lui *glavă* (vezi hărțile 2 și 3).

Pe baza acestor constatări, putem reconstitui situația cea mai veche a denumirilor pentru 'craniu' în dacoromână. Termenul moștenit din latină ca denumire pentru 'craniu' este *țeastă*, păstrat în sudul țării (Muntenia, Dobrogea, Oltenia), care se dovedește a fi zona cea mai conservatoare. Foarte devreme *curcubetă* l-a înlocuit pe *țeastă* în aria nord-vestică, creându-se o **b i p a r t i ț i e d i a l e c t a l ă** în cadrul dacoromânei pe baza a doi termeni de origine latină:

sud-est
țeastă

nord-vest
curcubetă

Modificările ulterioare, care au dus la apariția altor denumiri pentru 'craniu', au fost evocate mai sus, în linii generale. *Avem de observat că în aria nord-vestică se înregistrează un număr mult mai mare de denumiri pentru 'craniu' în comparație cu aria sud-estică, aceasta din urmă fiind, ca și în alte cazuri, mai unitară (vezi hărțile 4, 5 și 6).*

INDICE ALFABETIC AL DENUMIRILOR PENTRU 'țeastă'⁹⁷

beaucă, p. 46, 48, 56, 62
betcă, p. 46, 47, 55, 56, 62, 64
boacă, p. 46, 48, 57, 62
boartă (bortă), p. 46, 48, 57, 61, 62
boască (boșcă), p. 46, 47, 57, 61, 62
bociochină, p. 48, 59, 61, 62
boldă, p. 46, 48, 57, 61, 62

bolfă, p. 46, 48, 57, 58, 62
bostan, p. 48, 49, 59, 61, 62
boșolie, p. 45, 46, 51, 60, 62
cap, p. 45–47, 51, 52, 56, 60, 62, 64
capac, p. 46, 48, 56, 61, 62
castă, p. 46, 48, 57, 62
caucă (căuș), p. 45, 47, 51–52, 60–62

⁹⁴ Iordan 1940, 113.

⁹⁵ *Ibidem*, 113–114.

⁹⁶ *Ibidem*, 114.

⁹⁷ Cifrele indică paginile unde sunt discutați termenii.

- căciulie (căciulă), p. 45, 47, 52, 60–62
 căpățână, p. 45–47, 50, 60–64
 cătrună, p. 46, 48, 56, 62
 ceafă, p. 45, 47, 52, 62
 cecădaie, p. 46, 48, 57, 61, 62
 cérep, p. 46, 47, 55, 61, 62
 chelie, p. 46, 48, 58, 62
 cioacă, p. 45, 47, 52, 60, 62
 cioi, p. 48, 60–62
 ciolan, p. 46, 48, 51, 56, 57, 61, 62, 64
 ciont, p. 46, 48, 51, 57, 61, 62, 64
 ciutură, p. 45, 46, 51, 60–62
 coacă, p. 46, 48, 58, 62
 coajbă, p. 46, 48, 58, 62
 coapsă, p. 45, 47, 52, 60–62
 coașcă, p. 46, 48, 57, 62
 coboacă, p. 46, 48, 58, 62
 copoțuie, p. 46, 48, 59, 62
 coroană, p. 46, 48, 58, 62
 corubă (corobaie), p. 46, 47, 55, 61, 62
 coștoafă, p. 46, 48, 58, 62
 craniu, p. 46, 47, 55, 62
 crenară, p. 46, 48, 58, 62
 curcubetă, p. 45–47, 49, 53, 60–62, 65
 devlă, p. 46, 47, 55, 61, 62, 64
 diholniță, p. 46, 48, 58, 62
 doască, p. 46, 47, 56, 61, 62, 64
 fărmat, p. 47, 52, 61, 62
 gămălie, p. 46, 47, 51, 61, 62, 64
 găoace, p. 45–47, 51, 60, 62, 64
 găvan, p. 46, 48, 58, 62
 ghioc, p. 45–47, 50, 60–62, 6
 giutcă, p. 46, 48, 59, 62
 glavă, p. 46, 47, 49, 50, 54, 61, 62, 64, 65
 gol, p. 48, 60–62
 golf, p. 46, 48, 58, 62
 hârb, p. 46, 48, 58, 61, 62
 hârcă, p. 46, 47, 54, 61, 62
 lubă, p. 48, 60–62
 mózuc, p. 48, 60–62
 oală, p. 45, 46, 50–51, 60–62, 64
 obadă, p. 46, 48, 58, 62
 os, p. 45, 46, 51, 56, 57, 61, 62, 64
 rotulă, p. 46, 48, 59, 62
 scavârnă, p. 46, 48, 59, 62
 scăfărlie, p. 46, 47, 49, 53–54, 61, 62, 64
 schelet, p. 46, 48, 56, 61, 62
 scoartă, p. 45, 47, 52, 60, 64
 scoibură (scorbură), p. 45, 47, 52, 60–62
 scoif, p. 46, 48, 46, 48, 57, 62
 scorfă, p. 48, 60–62
 sec, p. 47, 52, 61, 62
 școibă, p. 46, 48, 59, 62
 șotfă, p. 46, 48, 59, 62
 tâmpan, p. 46, 48, 59, 62
 tigaie, p. 46, 47, 49, 54, 61, 62, 64
 tigvă, p. 45–47, 49, 52–53, 61, 62, 65
 tioacă, p. 45–47, 55, 61, 62
 tipsie, p. 46, 48, 59, 62
 troacă, p. 46, 47, 54, 61, 62, 64
 țeastă/țest, p. 45–47, 49, 50, 58, 60–65
 uașcă, p. 46, 48, 59, 62
 uscat, p. 47, 52, 61, 62
 veacă, p. 46, 48, 59, 61, 62
 veșcă, p. 46, 47, 49, 53, 54, 61, 62, 64
 zgârvă, p. 46, 48, 57, 62

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- ALRR. *Sinteză – Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză*, Nicolae Saramandu (coord.), vol. I, București, Editura Academiei Române, 2005, XXX + 82 p. + 135 hărți.
 DLRM – *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958.
 Iordan 1940 – Iorgu Iordan, *Les dénominations du „crâne” d’après l’Atlas linguistique roumain (I, carte 7) (avec 4 cartes hors texte)*, în „Bulletin linguistique”, VIII, 1940, p. 95–141.
 MDA – *Micul dicționar academic*, I–IV, București, Editura Academiei Române, 2001–2003.
 Mihăescu 1966 – H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române, până în secolul al XV-lea*, București, 1966.
 Saramandu – Nevaci 2008 – Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, *Cartes linguistiques motivationnelles. De l’ALE à l’ALiR et aux atlas linguistiques nationaux*, în RRL, LIII, 2008, 1–2, p. 79–85 (cu șase hărți în afara textului).
 Viereck 2005 – Wolfgang Viereck, *The Atlas linguarum Europae. Its linguistic and cultural significance*, în RRL, L, 2005, 1–2, p. 73–92.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
 Calea 13 Septembrie nr. 13, București